

بررسی تأثیر گزارشهای حسابرسی داخلی بر کیفیت تصمیم‌گیری مدیران در شرکتهای تولیدی و صنعتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

کیهان پوراسماعیلی

مشاور مدیر عامل شرکت اوزان (سهامی خاص)

چکیده: آنچه در این مقاله می‌خوانید بخش بسیار خلاصه‌ای از یک تحقیق انجام شده در خصوص تأثیر گزارشهای حسابرسی داخلی بر کیفیت تصمیم‌گیری مدیران در شرکتهای تولیدی و صنعتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. با مطالعه این مقاله احتمالاً ممکن است سؤالات و ابهاماتی در ذهن خواننده بروز کند که ناشی از خلاصه کردن مطالب و بخشهای مختلف تحقیق است. در این پژوهش عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی شناسایی و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری مدیران به صورت کلی و با توجه به تجارب مدیران و نظر سنجی از آنها بررسی و در پایان راهکارهایی جهت توسعه حرفه حسابرسی داخلی و استفاده مؤثر از خدمات این حرفه ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: گزارشهای حسابرسی داخلی، کیفیت تصمیم‌گیری مدیران، روش تحقیق، اهداف تحقیق، جامعه آماری.

مقدمه

پيامدهای ناشی از انقلابهای صنعتی قرنهای هیجدهم و نوزدهم و به دنبال آن پیشرفت سریع علوم و فناوری در قرن حاضر، بویژه انقلاب اطلاعاتی، باعث شد تا نیاز جوامع بشری به گردآوری اطلاعات در مقیاس و دامنه‌ای گسترده‌تر افزایش یابد و به تبع آن لزوم هر چه بیشتر تأکید بر اطلاعات مربوط، صحیح و به موقع به عنوان

مبنای اتخاذ تصمیم در هر زمینه‌ای فراهم شود. تصمیم‌گیری مدیران مستلزم اطلاعات معتبر، مربوط و قابل فهم است. این تصمیمات سرنوشت اداره منابع کمیاب اقتصادی کشور را رقم می‌زنند و بنابراین در صورتی که آگاهانه و مبتنی بر اطلاعات شفاف و قابل مقایسه نباشند منابع اقتصادی تلف و اقتصاد کشور آسیب می‌بیند. حسابرسی داخلی به عنوان یک حرفه و به منظور

واقع مدیریت علاوه بر استفاده از دیگر امکانات حسابرسی داخلی، شامل حصول اطمینان از کیفیت و صحت عملیات، اطلاعات و گزارشهای مالی، کفایت سیستم کنترلهای داخلی و رفع نقاط ضعف آن، پیشگیری نسبت به بروز اشتباهات و یا سوء استفاده‌های مالی و مواردی نظیر آن، از این حسابرسی داخلی در اجرای هر چه صحیحتر مسئولیتها و تصمیم‌گیریهایی مناسب یاری جسته است.

حسابرسی داخلی به طور رسمی بین سالهای ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ میلادی در آمریکا مورد بهره‌برداری قرار گرفت. به دلیل اهمیت حسابرسی داخلی برای سازمان و مدیران آن، این حرفه بعد از سال ۱۹۴۰ به طور جدی رشد و رونق گرفت. حرفه حسابرسی داخلی در سالهای اخیر در بسیاری از کشورها از رشد چشمگیری برخوردار بوده است. امروز حسابرسان داخلی هر آنچه را که بر بهتر بودن کل سازمان تأثیر می‌گذارد، بررسی و ارزیابی می‌کنند. آنها به ارزیابی تأثیر فعالیتهایی که مدیریت انجام می‌دهد می‌پردازند. به علاوه آنها پیش از آنکه بررسی‌کننده باشند، مشاورند و بیشتر به بهبود و ترقی سیستمها کمک می‌کنند تا آشکار کردن اشتباهات. در حال حاضر، حسابرسان داخلی تحت تأثیر چالشهای مدیریت و نیز سرمایه‌گذاران، به همکاری با مشتریان خود در زمینه بهبود عملیات و ارزش‌افزایی مستمر در سازمان توجه خاصی نشان می‌دهند. عمل حسابرسی داخلی پنجره‌ای را برای مدیریت به روی عملیات باز می‌کند، عملیاتی که احتمال دارد از دید وی دور بمانند. گزارشهای حسابرسی داخلی جزئیاتی را برای وی فراهم می‌کند که در

یاری‌رسانی به مدیریت در اداره سازمانها سهم بسزایی در پیشرفت واحدهای پیچیده و گسترده اقتصادی و اجتماعی داشته است. کار حسابرسان داخلی پی‌جویی و ارزیابی سیستم کنترل داخلی و کارایی هر یک از بخشهای واحد تجاری در انجام دادن وظایف محوله، گزارش یافته‌های خود و ارائه پیشنهادها و اصلاحی به مدیریت است. حسابرسی داخلی به عنوان یکی از اجزای لاینفک ساختار کنترلی سازمان با ارزیابی کنترلهای داخلی و کمک به مدیران سازمانها، در راستای ایفای هر چه مؤثرتر و کاراتر مسئولیتهاشان، خدمات سودمندی به افراد درون سازمانی به طور خاص و افراد برون سازمانی به طور عام ارائه می‌کند. مسئولیت این واحد ارزیابی و بررسی کنترلهای مالی، رعایتی و سرانجام عملیاتی است و نقش آن در هر سه جایگاه از اهمیت خاصی برخوردار است. حسابرسی داخلی به ارزیابی تصمیمات اتخاذ شده توسط مدیریت از نظر استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود، رعایت صرفه اقتصادی، افزایش کارایی و اثربخشی عملکرد سازمان می‌پردازد و بدین ترتیب به این سؤال افراد ذینفع که آیا تصمیمات مدیران اجرایی صحیح بوده است یا نه و آیا توانسته‌اند حداکثر استفاده را ببرند و کارایی و اثربخشی سازمان را به همراه رعایت صرفه اقتصادی بالا ببرند یا خیر؟ پاسخ می‌دهد. همچنین دوری مدیریت ارشد از تمامی فعالیتهای واحد تجاری و عدم امکان کنترل مستقیم عملیات سیستم سازمانی، مدیریت را وادار می‌کند تا کنترلهای داخلی اعمال و واحد حسابرسی داخلی به عنوان یک کنترل مدیریتی برای سنجش، ارزیابی و اثربخشی سایر کنترلها مستقر کند. در

روش تحقیق

تحقیق حاضر در بخش مباحث نظری از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و یا بهره‌گیری از پایگاههای اطلاعاتی اینترنتی و در بخش عملی از طریق میدانی صورت گرفته است. جهت شناسایی مفاهیم بنیادین و داده‌های اساسی و بررسی سؤالات تحقیق، روش کتابخانه‌ای به کار برده شده است. در این روش که یک روش قیاسی است، مبانی نظری استانداردهای حسابرسی داخلی، به عنوان مبنای مقایسه مورد استفاده قرار گرفته و در روش استقرایی از بررسی میدانی (پرسشنامه) در نمونه‌های انتخابی استفاده شده است.

در کاربرد روش قیاسی، مبانی نظری استانداردهای حسابرسی داخلی حسب مورد به صورت سؤال در پرسشنامه مطرح شده تا مبنایی جهت مقایسه آنچه در عمل وجود دارد و آنچه که باید وجود داشته باشد، فراهم شود تا در نهایت نتیجه‌گیری نهایی حاصل و پیشنهادهای لازم ارائه شود. داده‌های جمع‌آوری شده با کمک نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جامعه آماری

بررسیهای به عمل آمده نشان دهنده نبود آمار جامع و کاملی در خصوص واحدهای تجاری ایران است. مطالعات انجام شده بیانگر این واقعیت است که شرکتهای تولیدی و صنعتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ نوع مالکیت، فعالیت مدیریت و سایر ویژگیهای مهم، به طور محتوایی نماینده مشروح کلیه واحدهای تولیدی بزرگی هستند که به طور بارز

سایر گزارشهای عملکرد موجود و دسترسی‌پذیر نیستند. این گزارشها حاوی نقاط ضعف و مشکلات سازمانی هستند و در غیر این صورت مدیریت به آنها دسترسی پیدا نمی‌کند. امروز وظیفه مدیریت از برنامه‌ریزی، سازماندهی، اداره، هدایت و نظارت، به سرپرستی، اختیار، ارزیابی و شراکت گسترش یافته است. شغل اصلی مدیریت کارفرما شدن یا ریاست نیست بلکه تسهیل موفقیت عملیاتی خاص کارکنان است که این خود مستلزم تماس و ارتباط با کارکنان، عملیاتها، فروشندگان و مشتریان است.

اهداف تحقیق

هدف کلی تحقیق بررسی تأثیر عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی بر تصمیم‌گیری مدیران (مدیران عامل و مالی) و ارائه پیشنهادات کلی جهت بهبود نواقص مشاهده شده است. برای این منظور موارد زیر به عنوان اهداف تحقیق انتخاب شده است:

- شناسایی عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی
- بررسی تأثیر عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی بر تصمیم‌گیری مدیران به صورت کلی
- شناسایی استانداردهای حرفه‌ای مربوط به حسابرسی داخلی
- بررسی انطباق عملکرد حسابرسی داخلی با استانداردهای حرفه‌ای مربوط
- ارائه فهرستی از پیشنهادات کلی

عنوان نمونه نهایتاً ۸۵ پرسشنامه و پاسخ آنها دریافت شد که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل آماری و نتایج آن

جهت آزمون فرضیات این تحقیق از روش کای دو (chi2) در سطح اطمینان ۹۹٪ استفاده شده است. افزون بر آن، در مواقع مقتضی از آمار توصیفی نیز بهره‌برداری به عمل آمده است.

از بین کلیه عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی به شرح زیر تنها عوامل ۲ و ۱۰ که مربوط به آگاهی دادن به موقع به مدیریت در خصوص جبران ضعف جدی و ارتباط پیشنهادها با سرعت روند فعالیتهای مدیریت بودند، مورد تأیید قرار نگرفتند.

۱. تأمین همه اطلاعات مورد نیاز مدیران اجرایی
۲. آگاه ساختن مدیریت به منظور اقدام به موقع برای رفع و جبران ضعف جدی در فرآیند اجرا یا کنترل
۳. تهیه اطلاعاتی در خصوص کفایت سیستم کنترلهای داخلی
۴. آگاه ساختن به موقع مدیریت درباره وقوع اعمال خلاف
۵. آگاه ساختن مدیریت درباره اعمال درست سیاستها و خط مشیهای مصوب مدیریت
۶. تأمین نظرات مدیریت در خصوص رسیدگیهای ویژه و خاص مورد نظر مدیریت
۷. اطمینان دادن به مدیریت در خصوص اینکه صورتهای مالی بر مبنای اطلاعات دقیق و قابل اعتماد تهیه شده است
۸. آگاه ساختن مدیریت در خصوص میزان کارایی و اثربخشی هزینه‌های انجام شده

می‌توانند از خدمات حسابرسی داخلی بهره‌مند شوند، از این‌رو، شرکتهای تولیدی و صنعتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به عنوان جامعه آماری این تحقیق انتخاب شدند و به همین دلیل نتایج این تحقیق می‌تواند به سایر واحدهای تجاری مشابه تعمیم داده شود.

تا پایان سال ۱۳۷۹، تعداد ۳۰۸ شرکت سهامی عضو بورس ایران بودند که از میان آنها شرکتهای تولیدی و صنعتی که تعداد آنها ۲۸۸ شرکت بود انتخاب شد. از طریق تماسهای تلفنی با مدیران ۲۶۵ شرکت مشخص شد که از این ۲۶۵ شرکت تولیدی و صنعتی ۱۱۵ شرکت واحد حسابرسی داخلی دارند و ۱۵۰ شرکت فاقد واحد حسابرسی داخلی هستند و بدین ترتیب جامعه آماری به دو طبقه شرکتهای دارای واحد حسابرسی داخلی (۱۱۵ شرکت) و شرکتهای فاقد واحد حسابرسی داخلی (۱۵۰ شرکت) تفکیک و اطلاعات لازم برای این تحقیق از طریق پرسشنامه کتبی جمع‌آوری شد. برای مدیران عامل و مالی ۱۰۰ شرکت پرسشنامه فرستاده شد. این پرسشنامه‌ها در سه قسمت تهیه و تنظیم شدند که در بخش اول آنها پاره‌ای اطلاعات عمومی در خصوص پاسخ‌دهندگان تنظیم شده بود، در بخش دوم، تأثیر عوامل مؤثر گزارشهای حسابرسی داخلی بر تصمیم‌گیری مدیران مورد ارزیابی قرار گرفت و سرانجام آخرین قسمت به ارزیابی نظرات مدیران در خصوص واحد حسابرسی داخلی (در شرکتهایی که دارای این واحد بودند) اختصاص داده شد.

از تعداد ۲۰۰ پرسشنامه ارسال شده برای مدیران عامل و مالی شرکتهای انتخاب شده به

واحد حسابرسی داخلی وجود داشته و ۵۷ درصد بقیه فاقد واحد حسابرسی داخلی بوده‌اند.

جمع‌بندی نتایج این تحقیق در خصوص عواملی که نتوانسته‌اند بر تصمیم‌گیری مدیران مؤثر واقع شوند و همچنین مواردی که واحد حسابرسی داخلی نتوانسته است بر طبق استانداردهای حرفه‌ای مربوط انجام وظیفه کند، بیانگر عوامل و موارد زیر است.

۱. آگاهی ندادن به مدیریت

آگاهی ندادن به مدیریت به منظور اقدام به موقع در خصوص وجود ضعف در فرآیند اجرا یا کنترل به عنوان یکی از ضعفهای حسابرسی داخلی شناخته شده و علت آن نیز به طور عمده ناشی از کمبود نیروی انسانی متخصص و به کارگیری افراد غیر متخصص در واحدهای حسابرسی داخلی بوده است.

۲. عدم ارائه پیشنهادها لازم

عدم ارائه پیشنهادها لازم در خصوص بهبود عملکرد سازمان به طوری که باعث سرعت بخشیدن به روند فعالیتهای مدیریت شود نیز یکی از ضعفهای حسابرسی داخلی شناخته شده که علت آن به طور عمده ناشی از عدم شناخت کافی حسابرسی داخلی از فعالیتهای مدیریت و نیز کمبود نیروی انسانی متخصص و عدم به کارگیری افراد متخصص در واحد حسابرسی داخلی است.

۳. نداشتن نیروی انسانی با تحصیلات مناسب و

تجربه کافی

عدم وجود نیروی انسانی با تحصیلات مناسب و تجربه کافی به عنوان یکی از موارد

۹. اطمینان دادن به مدیریت از این نظر که فعالیتهای واحد تجاری صحیح و به موقع در دفاتر و مدارک حسابداری ثبت می‌شوند

۱۰. ارائه پیشنهادها لازم در خصوص بهبود عملکرد سازمان باعث سرعت بخشیدن به روند فعالیتهای مدیریت می‌شود

همچنین از بین عوامل مربوط به ویژگیهای لازم در خصوص واحد حسابرسی داخلی به شرح زیر عوامل ۱، ۳، ۴، ۶، ۷ مورد تأیید قرار نگرفتند.

۱. مناسب و کافی بودن تحصیلات و تجربه حسابرسان داخلی

۲. مناسب بودن جایگاه سازمانی واحد حسابرسی داخلی در مجموعه تشکیلات سازمان

۳. روابط صمیمانه کاری و تفاهم با حسابرسان مستقل

۴. اطلاع کافی از قوانین و مقررات مربوط

۵. مشخص بودن هدف، میزان رسیدگی و نتایج حاصل در گزارشات حسابرسی داخلی

۶. توانایی حسابرسان داخلی در افشای صحیح اطلاعات به دست آمده

۷. آشنا بودن حسابرسان داخلی با هدفها و سیستم کنترل داخلی شرکت

۸. ارائه پیشنهادها مناسب با توجه به نتایج حاصل از رسیدگی

بررسی تحلیلی یافته‌های تحقیق

بررسیهای به عمل آمده در این تحقیق گویای نتایج زیر است.

در ۴۳ درصد از شرکتهای مورد بررسی،

وظیفه می‌کند و گزارشات خود را نیز به مدیر عامل تحویل می‌دهد.

علاوه بر رئوس یافته‌های فوق الذکر بررسی‌های به عمل آمده در این تحقیق نشان می‌دهد که تمامی فعالیتها و نقشهای مدیریت در سطوح مختلف مدیریتی به تصمیم‌گیری مدیران نیاز دارد و بدون شک مهمترین وظیفه مدیریت تصمیم‌گیری است. به همین دلیل برخی مدیریت را معادل تصمیم‌گیری دانسته‌اند.

برخی تصمیمها بسیار مهم و دارای پیامدهای دراز مدت و برخی کم‌اهمیت و دارای آثار کوتاه مدت و حتی لحظه‌ای هستند. هر چند تصمیمها را می‌توان به شیوه‌های مختلف طبقه‌بندی کرد ولی معمولاً آنها را به سه دسته عملیاتی، تاکتیکی و راهبردی طبقه‌بندی می‌کنند که بدیهی است هر قدر برای مدیریت در ارتباط با یک تصمیم‌گیری مشخص، اطلاعات مناسب بیشتری فراهم شود قطعاً کیفیت آن تصمیم‌گیری بالاتر خواهد رفت. منافع، سودمندی و مزایای حاصل از به کارگیری این اطلاعات شامل بهبود در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزیهای اثربخش، کارایی بیشتر در عملیات، هزینه کمتر و هدایت و کنترل بهتر عملیات است. با توجه به ویژگیهای اطلاعات مندرج در گزارش حسابرسی داخلی، ویژگیهای هر شرکت از نظر چرخه عمر و نوع فعالیتها، آن، ویژگیهای مدیران و انواع تصمیمهای مختلفی که در شرایط مختلف با توجه به فهم‌پذیری مدیران گرفته می‌شود، بررسی میزان تأثیر گزارشهای حسابرسی داخلی بر تصمیمات در شرکتهای مختلف، متفاوت خواهد بود. از

ذکر شده که باید مورد توجه قرار گیرد.

۴. نداشتن رابطه مناسب با حسابرسان مستقل از آنجا که حسابرسان داخلی و مستقل هر دو در خصوص مسائل مالی به انجام عملیات و رسیدگیهای مشابهی می‌پردازند، از این رو به منظور جلوگیری از دوباره کاری و اتلاف وقت لازم است با یکدیگر تشریک مساعی داشته باشند.

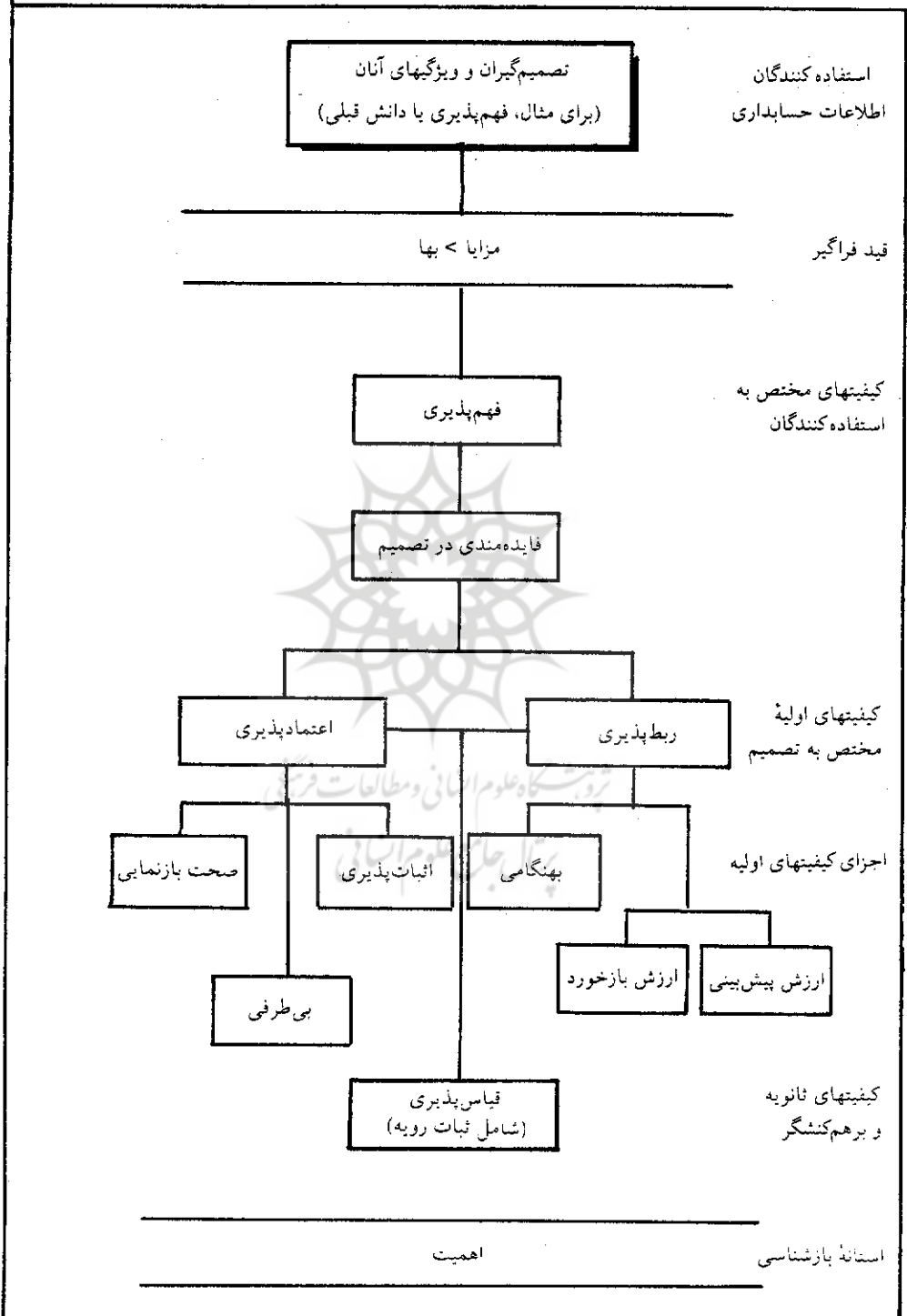
۵. عدم اطلاع کافی از قوانین و مقررات آگاهی کافی و لازم حسابرسان داخلی از قوانین و مقررات به عنوان یکی از مواردی است که حسابرسان داخلی باید به آن توجه داشته باشند.

۶. عدم توانایی حسابرسان داخلی در افشای صحیح اطلاعات با توجه به تأثیری که اطلاعات در تصمیم‌گیری مدیران دارد، لزوم افشای صحیح اطلاعات به دست آمده در گزارشهای حسابرسی داخلی باید مد نظر قرار گیرد.

۷. عدم آشنایی حسابرسان داخلی با هدفها و سیستم کنترل داخلی شرکت آشنایی حسابرسان داخلی با هدفهای شرکت در هر سازمانی به طرز تفکر مدیریت آن واحد بستگی دارد و عدم آشنایی حسابرسان داخلی از این اهداف موجب محدود شدن فعالیتهای حسابرسان داخلی می‌شود.

همچنین با توجه به سؤالات دیگر پرسشنامه مشخص شد که در واحدهای تجاری ایران، واحد حسابرسی داخلی از نظر جایگاه سازمانی به طور عمده زیر نظر مدیر عامل انجام

نمودار ۱. پایگاه کیفیتهای حسابداری

حسابرسی داخلی و گزارشات تهیه شده توسط این واحد است که در این خصوص با در نظر گرفتن پیشنهادهای زیر می توان به توسعه حرفة حسابرسی داخلی و استفاده مؤثر از گزارشات آن در ایران امیدوار بود.

۱. به کارگیری افراد مجرب و کاردان در واحد حسابرسی داخلی و یا آموزش کارکنان موجود
۲. بالا بردن میزان آموزش حسابرسی در دانشگاهها
۳. ایجاد استانداردهای حرفه‌ای حسابرسی داخلی
۴. هماهنگ ساختن فعالیتهای حسابرسان داخلی با حسابرسان مستقل
۵. ارتقای جایگاه حسابرسان داخلی در سازمان و حمایت و پشتیبانی بیشتر مدیران از حسابرسان داخلی
۶. بالا بردن سطح آگاهی افراد ذینفع از فعالیتهای حسابرسان داخلی
۷. انتشار مستون حرفه‌ای جدید در زمینه حسابرسی داخلی توسط ارگانها و سازمانهای حرفه‌ای
۸. توصیه سازمان بورس اوراق بهادار به شرکتهای تحت پوشش مبنی بر ضرورت ایجاد حسابرسی داخلی در شرکتهای

این رو برای بررسی میزان این تأثیر (که در این تحقیق مد نظر نبوده است) باید یک شرکت به صورت نمونه انتخاب و همان طور که در نمودار ۱ ملاحظه می شود با توجه به عوامل مختلف از جمله ویژگیهای آن شرکت از نظر نوع فعالیت، چرخه عمر، فهم پذیری مدیران، ویژگی واحد حسابرسی داخلی آن شرکت، ویژگی اطلاعات مندرج در گزارشات تهیه شده توسط واحد حسابرسی داخلی و تصمیمات اتخاذ شده توسط مدیران با اتکا به این گزارشات برای یک دوره معین مثلاً یک سال مالی از طریق میدانی انجام می گیرد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

همان گونه که از یافته‌های تحقیق می توان نتیجه گرفت، مشخص شد که مدیران اجرایی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار نسبت به ارزش گزارشات حسابرسی داخلی واقفاند و آن را به عنوان یک ابزار مناسب جهت تصمیم گیری می شناسد. بنابراین گزارشات حسابرسی داخلی در این شرکتهای توانسته است اعتماد نسبی مدیران را جلب کند و همچنین توانسته است در تصمیم گیریهای مدیران به طور نسبی مفید فایده واقع شود. اما یافته‌های تحقیق در بعضی موارد حاکی از عدم رضایت مدیران از وضعیت واحد

منابع و مأخذ

منابع فارسی

۱. انجمن حسابداران خبره دولتی انگلستان، حسابرسی داخلی اثربخش، ترجمه علی کمالی زارع و عباس ارباب سلیمانی، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۹.
۲. انجمن حسابداران خبره ایران، «حرفه‌ای شدن در جهان سوم» ماهانه حسابدار، شماره ۱۰۹، تهران، ۱۳۷۵.

۱. انجمن حسابداران خبره دولتی انگلستان، حسابرسی داخلی اثربخش، ترجمه علی کمالی زارع و عباس ارباب سلیمانی، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۹.

۱۵. علوی، مصطفی، حسابرسی مدیریت، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران، ۱۳۷۴.
۱۶. کمیته فنی سازمان حسابرسی، استانداردهای حسابرسی، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۷.
۱۷. کورتنج، گیل: تکامل حرفه حسابرسی داخلی، ترجمه عیسی مشایخی، حسابدار، انجمن حسابداران خبره ایران، سال یازدهم، شماره ۱۱۹، تهران، ۱۳۷۶.
۱۸. کمیته فنی سازمان حسابرسی، اصول و ضوابط حسابداری و حسابرسی آیین رفتار حرفه‌ای، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۷.
۱۹. مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، «حسابرسی داخلی» سازمان حسابرسی، نشریه ۵۴، تهران، ۱۳۶۴.
۲۰. مستأجران، علی، سیستم‌های اطلاعات مدیریت، شرکت خدمات حسابرسی و مدیریت پتروشیمی، چاپ اول، تهران ۱۳۷۸.
۲۱. مختار، نصراله، حسابرسی، کتاب‌سرا، چاپ سوم، تهران، ۱۳۷۵.
۲۲. نظری، ر، حساب‌رسان داخلی و آیین رفتار حرفه‌ای، حسابرس، شماره ۶، تهران، بهار ۱۳۷۹.

منابع انگلیسی

23. Clikeman, Paul, Internal Auditor, Apr 98.
24. Ewert, George A, Internal Auditor, Oct 97.
25. Internal Auditor, Oct 90.
26. Ratliff, Richard L; Beckstead, Stephen M, Internal Auditor, Dec 94.
27. Sawyer, Lawrence B, Internal Auditor, Dec 93, Issue 6.

۳. آزاد، نیکخواه و قناد، ح، عوامل توسعه و روش‌های ارتقای حسابرسی داخلی در ایران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، سال ششم، شماره ۴۲ و ۴۳، تهران، زمستان ۱۳۷۶ و بهار ۱۳۷۷.
۴. آذر، عادل و مؤمنی، منصوره، آمار و کاربرد آن در مدیریت، جلد اول، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰.
۵. پاشا شریفی، حسن و نجفی زند، جعفر، روش‌های آماری در علوم رفتاری، چاپ هشتم، ویرایش سوم، تهران، ۱۳۷۶.
۶. پوریان‌سب، امیر و مهام، کیهان، کنترل داخلی چارچوب یکپارچه، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۷.
۷. حافظ نیا، محمدرضا، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ اول، تهران ۱۳۷۷.
۸. حیدرعلی، هومن، پایه‌های پژوهشی در علوم رفتاری، چاپ سوم، تهران، ۱۳۷۰.
۹. حمیدی‌زاده، محمد مهدی، وظایف حسابرسی داخلی و کاربرد استانداردهای آن در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
۱۰. دیلمی‌پور، مصطفی، وظایف حسابرسی داخلی در ایران، حسابدار، انجمن حسابداران خبره ایران، سال چهارم، شماره ۴۳-۴۴، تهران، ۱۳۶۷.
۱۱. رازقی، الف، آینده حرفه حسابرسی داخلی، حسابرس، شماره ۱۱، تهران، تابستان ۱۳۸۰.
۱۲. سرایی، حسن، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۲.
۱۳. شباهنگ، آذر، حسابرسی عملکرد مدیریت، سازمان حسابرسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳.
۱۴. صیدی، مهدی، تأثیر حسابرسی داخلی در کیفیت تصمیم‌گیری مدیران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ۱۳۷۷.